

लाभ लागत अध्ययन पुस्तिका

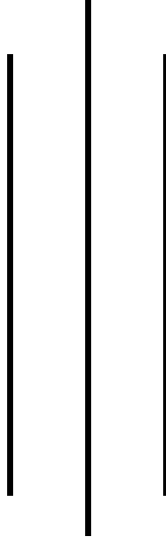
नेपाल सरकार
कृषि तथा पशुपन्ध्री विकास मन्त्रालय
प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना
परियोजना कार्यान्वयन एकाइ, रुपन्देही

नेपाल सरकार
कृषि तथा पशुपन्ध्री विकास मन्त्रालय
प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना
परियोजना कार्यान्वयन एकाइ, रुपन्देही

लाभ लागत विश्लेषण अध्ययन प्रतिवेदन

लाभ लागत विश्लेषण अध्ययन प्रतिवेदन

नेपाल सरकार

कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय

प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना

परियोजना कार्यान्वयन एकाई, रुपन्देही

फोन नः ०७१-५७०९१७, ०७१-५७०२०१, ०७१-५८७००६

ईमेल: pmamp.piu.rupandehi@gmail.com

वेबसाईट: <https://piurupandehi.pmamp.gov.np>

प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना, परियोजना कार्यान्वयन एकाई, रुपन्देही

लाभ लागत विश्लेषण अध्ययन प्रतिवेदन आ.व.२०७८/०७९
(Benefit Cost Analysis Study Report FY 2021/22)
प्रकाशक: प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना
परियोजना कार्यान्वयन एकाई, रुपन्देही

प्रकाशन मिति: २०७८ चैत्र
मुद्रण: १०० प्रति

श्रोत उद्धृत गर्ने ठेगाना (Citation Address):

प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना, परियोजना कार्यान्वयन एकाई,
रुपन्देही, २०७८. लाभ लागत विश्लेषण अध्ययन प्रतिवेदन आ.व.२०७८/०७९.
प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना परियोजना कार्यान्वयन एकाई,
रुपन्देही, नेपाल

PMAMP, PIU, Rupandehi. 2021. Benefit Cost Analysis Study Report,
2021/22. Prime Minister Agriculture Modernization Project, Project
Implementation Unit, Rupandehi, Nepal

विषय सूची

१. पृष्ठभूमि.....	१
२. उद्देश्य.....	२
३. अध्ययनको औचित्य.....	३
४. अध्ययन विधि.....	३
५. अध्ययनको सिमा.....	४
६. अध्ययनको विश्लेषण तथा व्याख्या.....	४
६.१ जम्मा खर्च:.....	४
६.२ कुल आमदानी:.....	४
६.३ लाभ लागत अनुपात:.....	५
६.४ खुद नाफा:.....	५
६.५ प्रति के.जी लागत.....	५
७.बाली/वस्तु अनुसार लागत विवरण.....	६
७.१ धान बाल.....	६
७.२ गहुँ बाली.....	९
७.३ केरा.....	१५
७.४ माछा.....	१८
८. सारांश तथा सुझावहरू.....	२०

धान/गहुँ/केरा/माछाको लाभ लागत अध्ययन प्रतिवेदन पुस्तिका

१. पृष्ठभूमि

प्रत्येक वर्ष बढ्दै गइरहेको दैनिक उपभोग्य वस्तुहरूको आवश्यकता परिपूर्ति गर्नको लागि खाद्यान्न बाली, नगदे बाली, फलफूल तथा तरकारी, पशुजन्य पदार्थ तथा माछाको उत्पादन तथा आपूर्तिमा वृद्धि हुँदै जानुपर्छ । तर, बढ्दो मागको तुलनामा कृषि जन्य बाली/वस्तुको उत्पादन बढ्न सकेको छैन । फलतः मूल्यवृद्धिको क्रम जारी नै छ । यसरी क्रमिक रूपमा बढिरहेको मागलाई ध्यानमा राखी कृषि जन्य बाली/वस्तुको उत्पादन बढाउने कार्यमा बढी लगानी गर्नु अत्यन्त आवश्यक हुन्छ । लगानीको अनुपातमा कृषि जन्य बाली/वस्तुको वस्तुहरूको उत्पादनबाट हुने मुनाफा कृषकको चासोको विषय बनेको छ ।

उत्पादन लागत बाली उत्पादनमा लाग्ने स्थिर र परिवर्तनशील लागतहरूको एकमुष्ट लागत हो । नाफाको सम्बन्धमा किसानहरूले निर्णय गर्दा महत्वपूर्ण पक्षहरूको बारेमा पर्याप्त ज्ञानको आवश्यकता पर्दछ । यस सम्बन्धमा एकपटक उपलब्ध जानकारी वा कागजातहरू मार्फत केही तथ्यहरू बुझेपछि कृषकहरूले उत्पादन सामाग्रीको उचित सदुपयोग तथा व्यवस्थापन क्षमता सुधार हुन्छ । उत्पादन लागतको तथ्याङ्कले किसानहरूलाई कृषि व्यवसायको छनौटको अवधिमा उनीहरूको निर्णय प्रक्रियामा मद्दत गर्न सक्छ । कृषकहरूले विभिन्न बाली/वस्तुको उत्पादनको लागत र अन्य कृषि क्रियाकलापहरूको तुलना गरेर कम लागत लाग्ने र सजिलै व्यवस्थापन (उत्पादन देखि बजारिकरणसम्म) गर्न उपयुक्त विभिन्न कृषि मौसम अनुकूल विभिन्न बाली उत्पादनमा हुने तुलनात्मक नाफाको ज्ञान लिन सक्छन ।

रेकर्ड गरिएको तथ्याङ्कले किसानहरूलाई के रोप्ने, कति रोप्ने, कुन समयमा रोप्ने, कुन प्रजाति रोप्ने, कुन समयमा र कस्तो हावापानीमा रोप्ने कति सामग्रीहरू

प्रयोग गर्ने भन्ने जस्ता विषयमा सल्लाह दिन मद्दत पुयाउँछ । किसानहरूले उनीहरूको कृषि जलवायु क्षेत्र अनुकूल रहे नरहेको र उत्पादन बढेर नाफा के-कति भयो भन्ने विषयमा ज्ञान प्राप्त गर्छन् । बाली/वस्तुको उत्पादन लागतको तथ्याङ्कले नीति तथा योजना निर्माताहरूलाई योजना तर्जुमा तथा निर्णयमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्न सहयोग पुर्याउँछ । फलस्वरूप कृषक एवं समग्र कृषि क्षेत्रको सम्बृद्धि वा हित हुनुका साथै सुशासन स्थापना समेत मद्दत पुग्दछ ।

यसै अनुरूप कृषकहरूलाई वाली छनौट प्रक्रियामा मद्दत पुयाउन विभिन्न बाली वस्तुहरूको उत्पादन लागत अध्ययन गर्न प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना, परियोजना कार्यान्वयन एकाइ, रुपन्देहीले यस आ.व. २०७८/०७९ को धान, गहुँ, केरा र माछाको लाभ लागत अध्ययनको रूपमा सञ्चालन गरेको थियो ।

२. उद्देश्य

- कृषकहरूलाई धान, गहुँ, केरा र माछा को सही तथा सरल तरिकाले उत्पादन लागत तथा लाभ निकाल्न सिकाउने र धान, गहुँ, केरा र माछा खेतीको सन्दर्भमा उत्पादन लाभ, लागत सम्बन्धी जानकारीको महत्व बोध गराउने रहेको ।
- कृषिमा लगानी गरेअनुसार कृषकलाई नाफा/नोक्सान के भयो सोको जानकारी लिने ।
- विभिन्न बालीहरूको उत्पादन लागतको विस्तृत जानकारीको आधारमा वैकल्पिक बाली (जस्तै: धानको सट्टामा तरकारी, साधारण गोलभेडाको बदलामा टनेलमा उन्नत गोलभेडा खेती, साधारण माछा पालनको सट्टामा सधन मत्स्य पालन, उच्च घनत्वको केरा बगैँचा स्थापना) लगाउने/नलगाउने भन्ने निर्णय गर्न सहयोग पुयाउने ।

- बाली/वस्तु उत्पादन क्षेत्रफल र प्रविधिलाई थप विस्तार गर्न कृषकहरूको सुझाव संकलन गर्ने ।
- नेपाल सरकारले तोक्ने न्यूनतम समर्थन मूल्यको लागि आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने ।

यस अध्ययनको क्रममा किसानले प्रयोग गर्ने मलखादको प्रकार एवम् मात्रा, जनश्रम तथा पशुश्रमको प्रयोग, बालीको उत्पादकत्व, उत्पादनको मूल्य आदि खेती व्यवसायको आर्थिक सूचनाको प्रस्तुति एवम् विश्लेषण गरी कृषि क्षेत्रको नीति निर्माणमा सहयोग पुर्याउने आशा गरिएको छ ।

३. अध्ययनको औचित्य

लाभ लागतको अध्ययन भएमा भौगोलिक क्षेत्र, बजार र बजारको माग अनुरूप वस्तुको उत्पादन हुने, बाली सघनता कम हुने, किसानहरूमा प्राविधिक ज्ञान सीप बृद्धि हुने, जोन क्षेत्र र साधारण क्षेत्रमा कृषकहरूले उत्पादित वस्तुको तुलना गरी लेखाजोखा गर्ने, कति कृषि सामग्री प्रयोग गरेका छन् र त्यसबाट के कति उत्पादन भयो त्यसको लेखा जोखा राख्न सजिलो हुने, आफूले उत्पादन गरेका कृषि जन्य वस्तुहरू के कतिमा बिक्री वितरण गर्न ठिक हुन्छ भन्ने बारे जानकारी प्राप्त गर्न सकिने, कृषकहरू स्वयम् खेती खर्च र उत्पादन खर्च लेखाजोखा गरी नाफा नोक्सानको रेकर्ड तयार गर्न सक्षम हुने र कृषकहरूलाई खेती सम्बन्धी सम्पूर्ण कुराको जानकारी भई जिल्लाको उत्पादन वस्तुबाट मूल्य निर्धारणमा सहयोग पुर्याउने हुँदा हरेक बाली/वस्तुको लाभ लागत तयार हुन आवश्यकता छ ।

४. अध्ययन विधि

प्रति हेक्टर/बगाहा क्षेत्रफलमा लगाईएको बाली/वस्तुको लाभ र लागतको लेखाजोखा गर्न अनुसूचि १ मा रहेको कार्यक्षेत्रका कृषक समूहको सूची तयार गरी प्रश्नावली तयार गरी लाभ लागत अध्ययन गरिएको छ । सूचिकृत

कृषकहरूको सूचिबाट systematic random sampling विधी अपनाई सर्भेक्षण घरधुरी छनौट गरिएको थियो । सर्भेक्षणमा फर्म/कृषकहरूलाई समावेश गरिएको थियो । भरिएका प्रश्नावलीहरूलाई Microsoft Excel मा डाटा प्रविष्टि गरी विश्लेषण गरिएको थियो ।

५. अध्ययनको सिमा

यस उत्पादन लाभ लागत अध्ययनमा कृषकको भएको खर्च मुनाफाको आँकडा अनुसार छनौट भएका स्थानीय तहका कृषकहरूको उत्पादन लाभ लागतको अध्ययन गर्दा औषत १ हेक्टर/ बिगाहा क्षेत्रफललाई आधार मानी लाभ लागत रेकर्ड तयार गरिएको छ । समय तथा बजेट सीमाका कारण सबै किसानहरूलाई समेटन नसकिएको तर जोन क्षेत्रगत प्रतिनिधित्व हुने गरी विभिन्न सूचकहरूको माध्यमबाट अध्ययन गरिएको छ ।

६. अध्ययनको विश्लेषण तथा व्याख्या

६.१ जम्मा खर्च:

जम्मा खर्चलाई चालु खर्च र स्थिर खर्चको योगफलका रूपमा लिइन्छ । दुबै खर्चलाई नगद र सामग्रीका रूपमा उत्पादन प्रक्रिया रूपमा उत्पादन प्रक्राका रूपमा समावेश भएको श्रम समेतलाई समावेश गरी गणना गरिन्छ ।

६.२ कुल आम्दानी:

उत्पादित धान/गहुँ/केरा/माछा को फर्ममा प्राप्त हुने मूल्यले गुणा गरी आउने योग नै कुल आम्दानी हो ।

कुल आम्दानी = जम्मा उत्पादन (मे.टन). × प्रति मे.टन (फर्मको मूल्य)

६.३ लाभ लागत अनुपात:

एक हेक्टरमा उत्पादित उत्पादनबाट प्राप्त हुने कुल आम्दानीलाई जम्मा लागतले भागगरी लाभ लागत अनुपात निकालिएको छ ।

$$\text{लाभ लागत अनुपात} = \frac{\text{कुल आम्दानी}}{\text{जम्मा खर्च}}$$

यदि लाभ लागत अनुपात १ भन्दा बढी भयो भने फर्म नाफामा रहेको हुन्छ भने एक भन्दा थोरै वा ऋणात्मक भयो भने फार्म घाटामा रहेको छ भनेर बुझ्नु पर्दछ ।

६.४ खुद नाफा:

कुल आम्दानीबाट कुल खर्च घटाउदा बाँकी रहने मूल्य नै खुद नाफा हो । कुल आम्दानी र कुल खर्च बीचको फरक नै खुद नाफा हो ।

$$\text{खुद नाफा} = \text{कुल आम्दानी} - \text{कुल खर्च}$$

६.५ प्रति के.जी लागत

लागत प्रति के.जी निम्नानुसारको सूत्र प्रयोग गरेर निकालिन्छ

$$\text{प्रति के. जी लागत} = \frac{(\text{प्रति बिगाहा/हेक्टर कुल लागत मूल्य} - \text{उप उत्पादनको मूल्य})}{\text{मुख्य उत्पादन परिमाण के.जी}}$$

लाभ लागत विश्लेषण अध्ययन प्रतिवेदन

७.बाली/वस्तु अनुसार लागत विवरण

७.१ धान बाल

प्रति बिगाहा धान खेतीको लागत अनुमान					
क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा रकम रु.
१	बीउ	के. जी.	२०	७०	१,४००.००
२ मलखाद					
२.१	गोठो मल (कम्पोस्ट)	ट्रली	१	५०००	५,०००.००
२.२	रासायनिक मल				-
	युरिया	के.जी.	१५०.००	१६.००	२,४००.००
	डिएपी	के.जी.	१००	४६	४,६००.००
	पोटास	के.जी.	२५	३४	८५०.००
२.३	माइक्रो न्यूट्रियन्ट तथा झोला मल	के.जी./ एम. एल	६	२००	१,२००.००
	मल छर्न लागेको मजदुर	संख्या	२	५००	१,०००.००
३ जमिन तयारी तथा बीउ बीरुवा रोपण					
३.१	जोत्ने मानिस सहितको हलगोरु	संख्या			-
३.२	जमिन तयारी गर्दा लागेको कल्टिभेटरको खर्च	घण्टा	३	१,६००	५,४००.००
३.३	जमिन तयारी गर्दा लागेको रोटा भेटरको खर्च	घण्टा	४	२,५००	८,७५०.००
३.४	बीउ छर्न वा बिरुवा रोपन लागेको मजदुर	संख्या	३५.००	५००.००	१७,५००.००

लाभ लागत विश्लेषण अध्ययन प्रतिवेदन

प्रति बिगाहा धान खेतीको लागत अनुमान					
क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा रकम रु.
४ गोडमेल, सिंचाई तथा बाली संरक्षण					
४.१	गोडमेल गर्न लागेको मजदुर	संख्या	१०	५००	५,०००.००
४.२	सिंचाई गर्न लागेको मजदुर	संख्या	२	५००	१,०००.००
४.३	बिषादीको खर्च	लमसम	१	२०००	२,०००.००
४.४	बिषादी छर्न लागेको मजदुर	संख्या	२	५००	१,०००.००
४.४	स्प्रे ट्याङ्कीको भाडा	रु.	१	२००	२००.००
५ बाली कटानी, दुवानी तथा परीक्षण					
५.१	बाली कटानी गर्न लागेको मजदुर	संख्या	४	५००	२,०००.००
५.२	बाली कटानी गर्न कम्बाईन हर्भिस्टर खर्च	घण्टा	१.५	६०००	९,०००.००
५.३	दुवानी गर्न लागेको मजदुर	संख्या	२	५००	१,०००.००
५.४	प्याकिङ्ग बोराको खर्च	गोटा	९०	३०	२,७००.००
६	खाजा तथा रिफ्रसमेन्ट (जम्मा मजदुर को आधारमा)	लमसम	१	५०००	५,०००.००
	जम्मा चालु खर्च ( )				७७,०००.००
ख	स्थिर खर्च				
१	जग्गा भाडा	बिगाहा			
२	पानी पोत	रु.			
३	मालपोत	रु.	१	१००	१००.००

लाभ लागत विश्लेषण अध्ययन प्रतिवेदन

प्रति बिगाहा धान खेतीको लागत अनुमान					
क्र. सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा रकम रु.
४	हलो तथा औजार उपकरण हास कट्टी				-
४.१	हलो	रु.			-
४.२	स्प्रे ट्याङ्कीको हास कट्टी	रु.			-
४.३	पावर टिलर, ट्रयाक्टर, मिनि ट्रयाक्टर	रु.			-
४.४	कोदालो, हँसिया आदि	रु.	१	२०००	२,०००.००
४.५	ग्रेसर, कर्न सेलर	रु.			
४.६	अन्य उपकरण	रु.			
	जम्मा स्थिर खर्च				२,१००.००
ग	आम्दानी (लाभ) विवरण				
१	मुख्य उत्पादन	के.जी.	३५००	२८	९८,०००.००
२	पराल, डाँठ, खोस्टा आदि	लमसम	१	५०००	५,०००.००
३	अन्य केही भए	के.जी.			-
घ	चालु खर्चको ब्याज (तिरिक्तो भएमात्र)				
	क+ख खर्च				७९,१००.००
	आम्दानी मूल्य				१०३,०००.००
	खुद नाफा				२३,९००.००
	प्रति के.जी लागत				२१.१७
	लाभ लागत अनुपात			१.३०	

लाभ लागत विश्लेषण अध्ययन प्रतिवेदन

प्रति बिगाहा उत्पादन लागत (रु)	प्रति बिगाहा आम्दानी (रु)	प्रति बिगाहा खुद नाफा (रु)	प्रति के.जी लागत (रु)	लाभ लागत अनुपात
७९,१००.००	१०३,०००.००	२३,९००.००	२१.१७	१.३०

७.२ गहुँ बाली

नवलपरासीको गहुँको लाभ लागत

प्रति बिगाहा गहुँ खेतीको लागत अनुमान					
क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा रकम रु.
१.१	जमिनको तयारी खर्च				
१.१	जनश्रम	जना	१	५००	५००
१.२	पशु श्रम	दिन			०
१.३	पावरिटरलर प्रयोग	घण्टा			०
१.४	कल्टिभेटर प्रयोग	घण्टा	३	१५००	४५००
२	गहुँ छुर्ने खर्च				
२.१	जनश्रम	जना	१	५००	५००
२.२	पशु श्रम	दिन			०
२.३	पावरिटरलर प्रयोग	घण्टा			०
२.४	रोटाभेटर प्रयोग	लि.	४.५	२२००	९९००
२.५	पम्पिङ्गसेट/मोटर प्रयोग	घण्टा	६	३०००	१८००

लाभ लागत विश्लेषण अध्ययन प्रतिवेदन

प्रति बिगाहा गहुँ खेतीको लागत अनुमान					
क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा रकम रु.
२.६	सिड ड्रिल प्रयोग	घण्टा			
३	गहुँ बाली व्यवस्थापन खर्च				
३.१	झारनाशक	लि.			
३.२	बिषादी प्रयोग	लि.			
३.३	पम्पिङ्गसेट/मोटर प्रयोग	लि.	९.००	३००.००	२,७००.००
३.४	स्प्रेयर प्रयोग	घण्टा			-
३.५	बिषादी तथा सिचाईको लागि जनश्रम	जना	२	५००	१,०००.००
४	उत्पादनका विभिन्न सामग्री खर्च				
४.१	गहुँको बीउ	के.जी.	१२०	७०	८४००
४.२	प्राङ्गारिक मल	के.जी.			०
४.३	रासायनिक मल				०
४.३.१	डि.ए.पी.	के.जी.	१५०	४६	६९००
४.३.२	यूरिया	के.जी.	१००	१६	१६००
४.३.३	पोटास	के.जी.	५०	३२	१६००
४.३.४	सुक्ष्म तत्व (सल्फर, जिङ्क,आदि)	के.जी.	१०	१६०	१६००
५	गहुँ बाली काटने र भित्र्याउने खर्च				
५.१	जनश्रम	जना	१	५००	१२००
५.२	कम्बाइन प्रयोग	कट्टा/घण्टा	१.००	६,०००.००	६,०००.००

लाभ लागत विश्लेषण अध्ययन प्रतिवेदन

प्रति बिगाहा गहुँ खेतीको लागत अनुमान					
क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा रकम रु.
५.३	श्रेसर प्रयोग	कट्टा/घण्टा			
६	अन्य खर्च				
६.१	व्यवस्थापन खर्च	रु.	२	६००	१२००
६.२	चालु खर्चमा ब्याज	रु.			
६.३	अन्य खर्च (टेलिफोन, यातायात.....)	रु.		५००	५००
	जम्मा चालु खर्च				४९९००
ख	अचल खर्च				
१	मालपोत	रु.	२०	५	१००
२	पानीपोत	रु.			
३	जमिनको भाडा	रु.			
४	औजार उपकरणको हासकट्टी	रु.			
५	औजार उपकरणको मर्मत सम्भार	रु.			१०००
	जम्मा अचल खर्च				१,१००.००
	जम्मा उत्पादन खर्च (क+ख)				५१,०००.००
ग	आय				
१	मुख्य उत्पादन	के.जी.	२३००	३१	
२	उप उत्पादन	के.जी.			
	जम्मा आय		२२५०	३१	६९,७५०.००

लाभ लागत विश्लेषण अध्ययन प्रतिवेदन

प्रति बिगाहा गहुँ खेतीको लागत अनुमान					
क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा रकम रु.
	खुद नाफा				१८,७५०.००
	प्रति के.जी लागत (रु)				२२.६६
	लाभ लागत अनुपात	१.३७			

प्रति हेक्टर उत्पादन लागत (रु)	प्रति हेक्टर आम्दानी (रु)	प्रति हेक्टर खुद नाफा (रु)	प्रति के.जी लागत (रु)	लाभ लागत अनुपात
५१,०००.००	६९,७५०.००	१८,७५०.००	२२.६६	१.३७

रुपन्देहीको गहुँको लाभ लागत

प्रति बिगाहा गहुँ खेतीको लागत अनुमान					
क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा रकम रु.
१.१	जमिनको तयारी खर्च				०
१.१	जनश्रम	जना			०
१.२	पशु श्रम	दिन			०
१.३	पावर टिलर प्रयोग	घण्टा			०
१.४	ट्रेक्टर प्रयोग	घण्टा	३.५	१८००	६३००
२	गहुँ छर्ने खर्च				०
२.१	जनश्रम	जना	२	५००	१०००
२.२	पशु श्रम	दिन			०

लाभ लागत विश्लेषण अध्ययन प्रतिवेदन

प्रति बिगाहा गहुँ खेतीको लागत अनुमान					
क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा रकम रु.
२.३	पावरिटरलर प्रयोग	घण्टा			०
२.४	ट्रेक्टर प्रयोग	घण्टा	३	१८००	५४००
२.५	पम्पिङ्गसेट/ मोटर प्रयोग	घण्टा	१२	५०	६००
२.६	सिड ड्रिल प्रयोग	घण्टा			०
३	गहुँ बाली ब्यवस्थापन खर्च				०
३.१	झारनाशक	लि.	१	१,०००	१०००
३.२	बिषादी प्रयोग	लि.			०
३.३	पम्पिङ्गसेट/ मोटर प्रयोग	घण्टा	२०	५००.००	१००००
३.४	स्प्रेयर प्रयोग	दिन	१	२००	२००
३.५	बिषादी तथा सिचाईको लागि जनश्रम	जना	२	५००	१०००
४	उत्पादनका विभिन्न सामग्री खर्च				०
४.१	गहुँको बीउ	के.जी.	१२०	७०	८४००
४.२	प्राङ्गारिक मल	के.जी.			०
४.३	रासायनिक मल				०
४.३.१	डि.ए.पी.	के.जी.	६०	४६	२७६०
४.३.२	यूरिया	के.जी.	१३०	१६	२०८०
४.३.३	पोटास	के.जी.	३०	३५	१०५०
४.३.४	सुक्ष्म तत्व (सल्फर, जिङ्क, आदि)	के.जी.	६	२००	१२००

लाभ लागत विश्लेषण अध्ययन प्रतिवेदन

प्रति बिगाहा गहुँ खेतीको लागत अनुमान					
क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा रकम रु.
५	गहुँ बाली काटने र भित्र्याउने खर्च				०
५.१	जनश्रम	जना			०
५.२	कम्बाइन प्रयोग	कट्टा/ घण्टा	१.००	६,०००.००	६०००
५.३	श्रेसर प्रयोग	कट्टा/ घण्टा			०
६	अन्य खर्च				०
६.१	दुवानी		१	१०००	१०००
६.२	चालु खर्चमा ब्याज	रु.			०
६.३	अन्य खर्च (टेलिफोन, यातायात.)	रु.			०
	जम्मा चालु खर्च				४७९९.००
ख	अचल खर्च				
१	मालपोत	रु.	२०	५	१००
२	पानीपोत	रु.	२५	२५	६२५
३	जमिनको भाडा	रु.			
४	औजार उपकरणको हासकट्टी	रु.			
५	औजार उपकरणको मर्मत सम्भार	रु.			
	जम्मा अचल खर्च				७२५
	जम्मा उत्पादन खर्च (क+ख)				४८,७१५.००

लाभ लागत विश्लेषण अध्ययन प्रतिवेदन

प्रति बिगाहा गहुँ खेतीको लागत अनुमान					
क्र.सं.	विवरण	इकाई	परिमाण	दर	जम्मा रकम रु.
ग	आय				
१	मुख्य उत्पादन	के.जी.	२०००	३२	६४०००
२	उप उत्पादन	के.जी.			
	जम्मा आय		२१००	३२	६७,२००.००
	खुद नाफा				१८,४८५.००
	प्रति के.जी लागत (रु)				२३.१९
	लाभ लागत अनुपात			१.३८	

प्रति बिगाहा उत्पादन लागत (रु)	प्रति बिगाहा आमदानी (रु)	प्रति बिगाहा खुद नाफा (रु)	प्रति के.जी लागत (रु)	लाभ लागत अनुपात
६७,२००.००	४८,७१५.००	१८,४८५.००	२३.१९	१.३८

७.३ केरा

प्रति बिगाहा केराको लाभ लागत विवरण :						
क्र.सं	विवरण	ईकाई	परिमाण	दर	रकम	कैफियत
१.१	स्प्रे टंकी	वटा	२	५०००	१००००	
१.२	सकर निकाल्ने औजार	वटा	३	१०००	३०००	
१.३	हसिया सादा	वटा	२	४००	८००	
१.४	फरुवा विड सहित	वटा	३	१०००	३०००	

लाभ लागत विश्लेषण अध्ययन प्रतिवेदन

प्रति बिगाहा केराको लाभ लागत विवरण :						
क्र.सं	विवरण	ईकाई	परिमाण	दर	रकम	कैफियत
१.५	डोरी	के.जी.	५०	२५०	१२५००	
२	मल तथा खाद्यतत्व व्यवस्थापन		-	-	-	
२	डि.ए.पि (प्रति बोट २४० ग्राम को दरमा)	क्वीन्टल	४.८०	४८००	२३०४०	
२	यूरीया (प्रति बोट ३४१ ग्राम को दरमा)	क्वीन्टल	६.८२	१९००	१२९५८	
२	पोटास (प्रति बोट ४१६ ग्रामको दरमा)	क्वीन्टल	८.३२	३६००	२९९५२	
२	गोठेमल (प्रति बोट १० केजीको दरमा)	क्वीन्टल	२००.०	३००	६००००	
३	जिंक, सुक्ष्म तत्व आदि	केजी	५०	२५०	१२५००	
३	विषादी		-	-	-	
३	किट नाशक विषादी, रोग नाशक विषादी, भारनाशक विषादी, जैविक विषादी आदि	के.जी/लीटर	८	१२५०	१००००	
४	सिंचाई		-	-	-	
४	सिंचाई, श्रमिक समेत	एकमुष्ट			३००००	
५	श्रमिक					
५.१	जग्गा तयारी (ट्रेक्टर)	घण्टा	६	२५००	१५०००	
५.२	खाड्डा खन्ने पुर्ने तथा रोपण कार्य	दिन	१०	५००	५०००	
५.३	गोडमेल गर्ने कार्य	दिन	४०	५००	२००००	
५.४	विषादी, सुक्ष्म तत्व छर्ने कार्य	दिन	१०	५००	५०००	
५.५	डोरी बाँध्ने, टेका लगाउने	दिन	२५	५००	१२५००	
	माटो चढाउने, पात फाल्ने	दिन	४०	५००	२००००	

लाभ लागत विश्लेषण अध्ययन प्रतिवेदन

प्रति बिगाहा केराको लाभ लागत विवरण :						
क्र.सं	विवरण	ईकाई	परिमाण	दर	रकम	कैफियत
६	जग्गाको भाडा	बिगाहा	१	१०००००	१०००००	
७	केरा को बेर्ना टिस्यूकल्चर	बोट	२०००	३५	७००००	
८	मल,बोट हुवानी तथा अन्य	लमसम	१	१००००	१००००	
९	लगानीको ब्याज	लमसम			४६९९.०	
	प्रति बिगाहा कुल लागत (१ - ८)				४६९९४६	
	प्रति कठ्ठा कुल लागत रु.				२३४९७	
	प्रति बोट लागत रु.				२३५	
	प्रति बिगाहा कुल आम्दानी	मे.टन	४५	२००००	९०००००	
	जम्मा आम्दानी				९०००००	
	खुद नाफा				४३००५४	
	लाभ बिगाहा अनुपात				२.१	

प्रति बिगाहा उत्पादन लागत (रु)	प्रति बिगाहा आम्दानी (रु)	प्रति बिगाहा खुद नाफा (रु)	प्रतिबोट लागत रु.	लाभ बिगाहा अनुपात
४६९९४६	९०००००	४३००५४	२३५	२.१

लाभ लागत विश्लेषण अध्ययन प्रतिवेदन

७.४ माछा

अर्धसघन मत्स्यपालनको उत्पादन खर्च आम्दानी विवरण (क्षेत्रफल १ हे.)					
क्र. स.	कार्य विवरण	इकाई	परिमाण	दर	रकम रू.
क.	पूँजिगत खर्च				
१	जलाशयको हास कट्टी	रकम रू.	६०००००	१०%	६००००
२	एरिएटर हास कट्टी	रकम रू.	७५०००	१०%	७५००
३	पानी मोटर कट्टी	रकम रू.	२००००	१०%	२०००
४	बोरिङ्ग १ थान	रकम रू.	५००००	५%	२५००
पूँजिगत जम्मा खर्च					७४५०००
ख.	संचालन खर्च				
१	पोखरी सरसफाइ	बार्षिक	एकमुष्ट		१००००
२	चुन प्रयोग	के.जी.	६००	२०	१२०००
३	माछा भुरा	गोटा	११०००	२	२२०००
४	प्रांगारिक मल	टन.	१०	१२५०	१२५००
५	युरिया मल	के.जी.	६५०	१६	१०४००
६	डि.ए.पि. मल	के.जी.	६००	४६	२७६००
७	पेलेट दाना	के.जी.	२०००	७५	१५००००
८	स्थानीय परम्परागत दाना	के.जी.	४०००	४६	१८४०००

लाभ लागत विश्लेषण अध्ययन प्रतिवेदन

अर्धसघन मत्स्यपालनको उत्पादन खर्च आम्दानी विवरण (क्षेत्रफल १ हे.)					
क्र. स.	कार्य विवरण	इकाई	परिमाण	दर	रकम रु.
८	विधुत खर्च	एक युनिट	२०००	११	२२०००
९	ज्यामि/ सुरक्षा	मासिक	१२	१००००	१२००००
१०	औषधि खर्च	हे.	१	२००००	२००००
११	वार्षिक ब्याज	रकम रु.	६६२५००	८%	५३०००
संचालन जम्मा खर्च					६४३५००
कुल जम्मा खर्च					७१५५००
ग.	आम्दानी				
१	माछा उत्पादन विक्रि	के.जी.	५९५०	२५०	१४८७५००
२	खुद नाफा	वार्षिक			७७२०००
३	माछा उत्पादन खर्च प्रति के.जी.	रु.			१०८
४	आम्दानी खर्च	अनुपात			२.००

प्रति हेक्टर उत्पादन लागत (रु)	प्रति हेक्टर आम्दानी (रु)	प्रति हेक्टर खुद नाफा (रु)	माछा उत्पादन खर्च प्रति के.जी.	लाभ लागत अनुपात
७१५५००	११४८७५००	७७२०००	१०८	२.००

८. सारांश तथा सुझावहरू

यस अध्ययनको आधारमा र कृषकहरूले अध्ययनको क्रममा लिएको अनुभवको आधारमा धान, गहुँ, केरा र माछा खेती सफलतापूर्वक गर्दै आएको देखिन्छ । अबका दिनमा उत्पादनमा मात्र नभई प्रशोधनमा, भण्डारण गर्न किसानलाई सरकारी तथा गैह्र सरकारी स्तरबाट प्रोत्साहन गर्नुपर्ने र उत्पादित वस्तुको बजारीकरणमा सहयोग गरी निर्यात प्रबर्द्धन गर्नुपर्ने देखिन्छ । लाभ लागत अनुमान बाट बाली वस्तुको न्यूनतम समर्थन मूल्य तय गरी कृषकहरूको लगानी सुनिश्चित गर्नुपर्ने देखिन्छ । औषत लाभ लागतदर १ देखि माथि देखिएमा व्यावसायमा फाईदा भएको देखिन्छ । सो लाभ-लागत दरलाई विश्लेषण गर्दा यो व्यवसायबाट कृषकहरूलाई फाइदा भएको पुष्टि हुन्छ । आगामी दिनहरूमा कृषकहरूले पुरानो बीउ/भराको प्रयोग नगरी नयाँ उन्नत जातहरूको खेती, उत्पादन तथा खेती प्रविधि सम्बन्धी तालिम, प्रशस्त मात्रामा मल तथा बाली व्यवस्थापन गरी अहिलेको उत्पादन क्षमता बढाउनु पर्ने देखिन्छ ।

अनुसुचि १ जोन/सुपरजोन कोफ कमाण्ड क्षेत्र

जोन/ सुपरजोन	जिल्ला	कमाण्ड क्षेत्र (पालिकाको नाम, वडा आदि)
माछा सुपरजोन	रुपन्देही	सियारी गा.पा.; सुदोधन गा.पा.; मायादेवी गा.पा.; गैँडहवा गा.पा.; बुटवल उ.म.न.पा. १४,१५ र १६ वडा; तिलोत्तमा न.पा.१३ र १४ वडा; सिद्धार्थनगर न.पा.१० र ११ वडा; लुम्बिनी साँस्कृतिक न.पा. ५,६,७,८,९ र ११ वडा
गहुँ जोन	रुपन्देही	मर्चवारी गा.पा. ४, ५, ६, ७ नं. वडा; कोटहीमाई गा.पा. ५, ६, ७ नं. वडा; र सम्मरीमाई गा.पा. ४, ६, ७ नं. वडा;
गहुँ जोन	नवलपरासी (ब.सु.प.)	सुनवल न.पा. ११ र १२ नं. वडा; सरावल गा.पा. ३ र ४ नं. वडा; रामग्राम न.पा. १६, १८ नं. वडा पाल्हीनन्दन गा.पा. ६ नं. वडा
केरा जोन	नवलपरासी (ब.सु.प.)	सुस्ता गा.पा. ४ र ५ वडा; प्रतापपुर गा.पा. ६, ७, ८ नं वडा